

ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง

การฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง

ฟ้อนดาบเป็นศิลปการแสดงที่นิยมกันมากและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในเขตล้านนา โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมประเพณีในเขตภาคเหนือตอนบน มักจะจัดให้มีการแสดงฟ้อนดาบควบคู่ไปกับการฟ้อนที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนน้อยไชยา ฯลฯ ในเทศกาลที่สำคัญ ๆ ของจังหวัด ซึ่งบางครั้งก็ถึงกับมีการประกวดแข่งขันการฟ้อนดาบเลยทีเดียว นอกจากนั้นบางครั้งหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เช่น โรงแรมต่าง ๆ ก็มักจะจัดการแสดงฟ้อนดาบไว้รวมกับการแสดงอื่น ๆ ในงานต้อนรับแขกเมืองหรือนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนในงานชั้นโตต่าง ๆ อยู่เสมอ

การฟ้อนดาบ มักนิยมฟ้อนกับดาบจำนวน 2 เล่ม แต่บางครั้งก็จะมีฟ้อนดาบ 6 เล่ม, 12 เล่ม หรือจำนวนมากกว่าให้เห็นอยู่บ้าง แต่ไม่ค่อยจะได้รับความนิยมบ่อยเหมือนกับการฟ้อนดาบ 2 เล่ม ในปัจจุบันมีการประยุกต์การฟ้อนดาบขึ้น โดยการนำเอาผ้าชุบน้ำมันติดปลายดาบแล้วจุดไฟ เรียกว่า "การฟ้อนดาบไฟ" ขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง นับว่าเป็นการสร้างความบันเทิง ความตื่นเต้นให้ผู้ชมเพิ่มมากขึ้น ส่วน "การฟ้อนเจิง" นั้น มีให้

เห็นได้ไม่บ่อยนัก นอกจากบางครั้งจะมีคนเฒ่าคนแก่พ้อนให้เห็นในงานบุญสำคัญ ๆ ของวัดต่าง ๆ เช่นงาน
ปอยหลวงเท่านั้น

พ้อนเจิง เป็นการแสดงลีลาการพ้อนและลีลาการต่อสู้ด้วยมือเปล่า ซึ่งมีท่วงท่าที่สง่างามและน่าเกรง
ขามอยู่ในที ปัจจุบันการพ้อนเจิงที่สมบูรณ์แบบนั้นหาชมได้ยากแล้ว จะมีให้ได้ชมบ้างก็เพียงเล็กน้อยในการ
พ้อนดาบ กล่าวคือช่วงพ้อนก่อนที่จะมีการหยิบดาบขึ้นมาร้านั้น จะทำการพ้อนด้วยมือเปล่า หรือพ้องเจิงก่อน
เป็นระยะเวลาสั้น ๆ โดยสรุปก็คือได้นำเอาพ้อนเจิงบางส่วนเข้ามาประกอบก่อนที่จะพ้อนดาบนั่นเอง

ลีลาการพ้อน

การพ้อนดาบนั้น ถ้าสังเกตในแต่ละท่าของการพ้อน ลีลาท่าทางที่มีความสวยงามเหล่านั้น แสดงถึงชั้น
เชิงการต่อสู้ทั้งรุกและรับอย่างแคล่วคล่อง หรือบางท่าก็เป็นการยั่วโทษคู่ต่อสู้ บางท่าก็เป็นการแสดงความ
กล้าหาญ อีกเหิม อดคู่ต่อสู้ว่าตนมีความคงกระพันชาตรี เช่น "ท่าสี่ไคล" (คือการนำดาบด้านคมมาลูบไล่ตาม
ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย) และการกลิ้งทับดาบ เป็นต้น

ลักษณะลีลาการฟ้อนดาบ

การฟ้อนเชิงเชียงแสน หรือเรียกอีกอย่างว่า "ลายดาบพื้นเมือง" จะมีลีลาการฟ้อนที่อ่อนช้อยมากกว่า และมักจะมีการเล่นไหลในการฟ้อนเป็นส่วนมาก การฟ้อนเชิงแสนหวี หรือเรียกอีกอย่างว่า "ก้าแลว" ซึ่งเป็นลีลาของไทใหญ่ มีความดุดันในลีลาการฟ้อนมากกว่า ผู้ที่เคยชมการฟ้อนดาบอยู่เสมอ หรือผู้ที่คลุกคลีอยู่กับศิลปะการแสดงพื้นเมือง จะสามารถจำแนกได้ทันทีว่า ช่างฟ้อนที่กำลังฟ้อนอยู่นั้น กำลังแสดงการฟ้อนแบบเชียงแสนหรือแสนหวี และในแต่ละแบบของการฟ้อนทั้งเชิงเชียงแสนและแสนหวีนั้น ยังมีลีลาการฟ้อนที่แตกต่างกันออกไป ตามการถ่ายทอดของแต่ละสำนัก หรือครูแต่ละคน เชิงดาบเชียงแสนนั้นส่วนมากจะพบเห็นได้ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ส่วนเชิงแสนหวีนั้น พบมากในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และบางส่วนของจังหวัดเชียงราย

การเรียนการสอน ในอดีต ถือว่าผู้ชายแทบทุกคนจะต้องเสาะแสวงหาและเรียนเชิงดาบเอาไว้เพื่อป้องกันตัว หรือฝึกเอาไว้ใช้ในยามศึกสงคราม อีกอย่างหนึ่งเป็นค่านิยมของผู้ชายในสมัยก่อน เพื่อแสดงถึงความกล้าหาญ ความเข้มแข็งและเพื่อปกป้องเพศตรงข้ามและทรัพย์สินของตนเอง การเรียนการสอนในอดีตเป็นไปด้วยความยากลำบาก มีการทดสอบด้านจิตใจของลูกศิษย์มากมายหลายขั้นตอน เพื่อทดสอบความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และที่สำคัญคือคุณธรรมในตัวลูกศิษย์ เพื่อป้องกันไม่ให้นำวิชาที่ได้ไปรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า การสอนอย่างแรกสุดคือ "การย่างขุม" (การเดินขุม) ซึ่งเป็นทิศทางการเดิน การหลบหลีก และการจัดจุ่มในการต่อสู้ โดยจะขุดหลุมไว้ให้ฝึกเดินจำนวน 8 หลุมบ้าง 16 หลุมบ้าง มากน้อยแล้วแต่ครูผู้สอนจะถ่ายทอดให้ (การย่างขุมคล้ายกับการฝึกหัดเดินบนตอไม้ของหนังจีนกำลังภายใน) หลังจากนั้น เมื่อเห็นว่าศิษย์มีความชำนาญดีแล้ว ครูผู้สอนจะสอนลีลาการต่อสู้เป็นแม่ท่าต่าง ๆ ต่อไปนอกจากแม่ท่าพื้นฐานต่าง ๆ แล้ว ครูผู้สอนจะสอนไม้ตาย ซึ่งถือว่าเป็นเคล็ดลับของการต่อสู้ เรียกว่า "แม่ป๊อด" ซึ่งจะให้ใครเห็นท่าไม่ได้เด็ดขาด ครูผู้สอนจะมอบแม่ป๊อดให้เฉพาะศิษย์ที่รักจริง ๆ หรือมีศิษย์ที่เห็นว่ามีคุณธรรมเพียบพร้อมเท่านั้น ดังนั้น แม่ป๊อดหลายท่าจึงสูญ

หายไปตามกาลเวลา เนื่องจากครูผู้สอนจะเก็บไว้กับตัวไม่ยอมถ่ายทอดให้ใคร เพื่อป้องกันศิษย์คิดล้างครูนั่นเองแต่สถานการณ์ในปัจจุบันเปลี่ยนไป การถ่ายทอดศิลปะการฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิง ไม่ได้ทำกันอย่างลึกซึ้งและเป็นจริงเป็นจังเหมือนอย่างในอดีต การฝึกหัดถ่ายทอดการฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิงในปัจจุบัน มีเพียงไว้เพื่อการแสดงเท่านั้น หากคนที่มีความรู้จริง และใช้ป้องกันตัวได้แทบจะไม่มีแล้วสำหรับคนรุ่นใหม่ หลงเหลือเพียงคนรุ่นเก่าเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่มีความรู้จริงแต่ขาดผู้สืบทอด ดังนั้นเชิงการต่อสู้ด้วยมือเปล่า หรือเชิงดาบของล้านนา จึงเหลือเพียงการฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิงที่มีลักษณะ เพียงการแสดงดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น

บทบาทในด้านการแสดง

การฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิงในอดีต เป็นการอวดเชิงการต่อสู้ในยามศึกสงคราม สันนิษฐานว่า ก่อนที่จะมีการรบกัน บรรดาแม่ทัพนายกองต่าง ๆ จะมีการฟ้อนเพื่ออวดลายการต่อสู้ หรือการยั่วโทษคู่ต่อสู้ และเป็น การสร้างความฮึกเหิมก่อนที่จะเข้าโรมรันกัน เรียกว่า "การเซิงหน้าทัพ" นอกจากนี้ยังมีการฟ้อนในงานบุญต่าง ๆ ก่อนจะแห่รับทานเข้าวัด เพื่อเป็นการสร้างความครึกครื้นให้กับงาน จะเห็นได้ว่า การฟ้อนก็เป็นส่วนหนึ่งของการรับใช้ศาสนาของชาวบ้านอีกด้วยเมื่อกล่าวถึงการฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิงแล้ว ก็อดที่จะกล่าวถึง "การตบมะผาบ" เสียไม่ได้ตบมะผาบ คือการใช้มือทั้งสองข้าง ตบไปที่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วยท่าทางที่สง่างาม นับว่าเป็นการปลุกเสกให้ร่างกายมีความคงกระพันชาตรีตามความเชื่อของคนสมัยก่อน โดยในระหว่างการตบมะผาบ ก็จะมีการร่ายคาถาที่ได้ร่ำเรียนมาไปด้วย อีกทั้งยังเป็นการอบอุ่นร่างกายทางหนึ่ง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนดาบ คือ "กลองอูเง" ซึ่งมีลีลาการตีเลียนเสียงคนพูดและธรรมชาติรอบตัว สร้างความคึกคักให้กับช่างฟ้อนและคนดูเป็นอย่างดีปัจจุบันการฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิง นอกจากจะแสดงในงานบุญหรือเทศกาลต่าง ๆ ของวัดแล้ว ยังเป็นการแสดงให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจในโรงแรมต่าง ๆ หรืองานที่จัดไว้ให้ได้ชม

สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้โฉมหน้าของการแสดงฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิง กลายเป็นส่วนหนึ่งธุรกิจ เหมือนกับการแสดงอย่างอื่นที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา อย่างช่วยไม่ได้ผลที่ตามมาอย่างเห็นได้ชัดคือ การเกิดการประยุกต์ขึ้น เพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานตื่นเต้นมากขึ้น และไม่ให้เกิดความซ้ำซาก เพื่อเป็นการสนองตอบต่อตลาดของนักท่องเที่ยว ทำให้เราสามารถมองเห็นการประยุกต์การฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิง ได้หลากหลาย บางครั้งก็อยู่ในขอบเขตของศิลปะการแสดง แต่บางครั้งก็เกินเลยออกไป โดยการนำเอาศิลปะอย่างอื่นมาประกอบการแสดงด้วย ทำให้การแสดงฟ้อนดาบ - ฟ้อนเจิง ขาดเอกลักษณ์ของตัวเองและบิดเบือนไปจากความจริงไปก็มาก เราลองมาช่วยกันสังเกตและติดตามการเปลี่ยนแปลง ของศิลปะด้านนี้กันต่อไป

อุปกรณ์และวิธีเล่น

๑. ดาบ ๒ เล่ม ต่อคน

๒. เครื่องดนตรี ได้แก่ ซอหม่ง ฉาบกลาง กลองปู่เจ้ (กลองยาวของชาวไตใหญ่)

๓. ชุดเครื่องแต่งกายในการฟ้อนดาบ ได้แก่ เตี่ยวสะดอ (กางเกงขาก๊วยขาสั้น) เสื้อหม้อห้อม ผ้าคาดเอว ผ้าโพกศีรษะ

๔. ผู้ฟ้อน ๑ - ๒ คน และนักดนตรีอีก ๔ - ๕ คน

วิธีฟ้อน

การฟ้อนดาบ จะเริ่มต้นด้วยการตีซอหม่งนำ แล้วต่อจากนั้นจะตีฉาบและกลองให้เข้าจังหวะเร้าใจเป็นทำนองเพลงปู่เจ้ ผู้แสดงเริ่มฟ้อนดาบตามหลักเกณฑ์และท่าที่ครูประสิทธิ์ประสาทให้มา ซึ่งมี ๒ ช่วงคือ

ช่วงที่ ๑ ไหว้ครู โดยผู้ฟ้อนจะวางดาบลงไว้ด้านหน้าให้ไขว้กัน แล้วจึงไหว้ครู

ช่วงที่ ๒ หลังจากไหว้ครูแล้ว ก็เริ่มฟ้อนท่าต่าง ๆ ซึ่งครุคำ กาไว้ย รวบรวมมี ๓๒ ท่า เช่น ท่าบิดบัว บาน เกี้ยวเกล้า ฯลฯ โดยใช้วิธีระส่วนต่าง ๆ ของร่างกายรับดาบไว้ เช่น ปากดาบ หนีบรักแร้ ขาพับเข่า ฯลฯ

การฟ้อนจะฟ้อนไปจนจบกระบวนท่า ทั้ง ๓๒ ท่า หรือจะน้อยกว่านั้นก็ได้ ถ้าฟ้อนคู่ก็จะรำไปพร้อมกัน อาจมีหลอกล้อกันบ้าง แต่ไม่มีการฟันดาบ

โอกาสหรือเวลาที่เล่น

ใช้แสดงเมื่อถึงคราวมีงานนักขัตฤกษ์ เช่น งานประเพณีขึ้นปีใหม่ งานสงกรานต์ งานบอย พิธีรดน้ำดำหัว ปัจจุบันมีการพัฒนาให้เป็นการออกกำลังกายสำหรับนักเรียนในการเรียน จึงมีการแสดงในตอนเช้าสำหรับบาง โรงเรียน

คุณค่าหรือเวลาที่เล่น

การใช้ดาบเป็นอาวุธเป็นวิชาต่อสู้ป้องกันตัวของชายชาวล้านนา ซึ่งจะได้รับการฝึกฝนเพื่อใช้ต่อสู้ศัตรู ยามสงครามและเมื่อมีความชำนาญ ก็อาจใช้แสดงเพื่อความรื่นเริง เมื่อมีการแสดงมากขึ้น ก็มีการประยุกต์ดัดแปลงลีลาท่าทาง และการเคลื่อนไหว ประกอบเพลงและอาวุธมากขึ้น ปัจจุบันจะเน้นเรื่องการแสดงเพื่อความบันเทิง โดยเฉพาะในงานแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว และพัฒนาเป็นการออกกำลังกายประกอบดาบ (ดาบไม้) ของนักเรียน ซึ่งนอกจากจะได้ออกกำลังกายแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

เชิง (อ่านว่าเจิง) คือ ชั้นเชิง ซึ่งหมายถึง ศิลปะการต่อสู้ของ ล้านนา ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเป็นแบบอย่าง และรวบรวมจากประสบการณ์ แดกแขนงกลยุทธ์โดยพิสดารออกไป แล้วถ่ายทอดศิลปะดังกล่าวสืบต่อกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่องชุมชนล้านนาในอดีต เป็นชุมชนใหญ่มีอาณาเขตกว้างขวาง ถึงขั้นเป็นอาณาจักร การต่อสู้เพื่อรวบรวมหัวเมืองเข้าเป็นอาณาจักร ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่ง การฝึกปรีดฝีมือของทะเล่ล้าวทหารต้องมีอยู่ประจำ และถึงแม้จะออกมาในรูปแบบของการแสดงไปแล้ว แต่ก็ยังคงรูปแบบความมีเอกลักษณ์อยู่อย่างชัดเจน

ร่องรอยในอดีตที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารโบราณ เรา ยังมีข้อมูลจำนวนจำกัด เพราะยังไม่ได้มีการศึกษาเชิงวิชาการอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ชื่อท่ารำอาวุธของล้านนาก็ยังมีตัวอย่างให้เห็น ดังปรากฏในคัมภีร์ใบลาน ซึ่งจารด้วยอักษรล้านนา เรื่องมหาชาติฉบับ “พุทฺธมดวง” กัณท์มหาราช ตอนที่พระยา สักยชัยสังเสนาให้เตรียมทหารกองเกียรติยศ ไปรับพระเวสสันดรที่ไปบวชเป็นฤๅษี ณ เขาวงกต ความตอนหนึ่งกล่าวถึงท่ารำอาวุธของล้านนาว่า “คนฝูงช่างเชิงลา เชิงหออันหนึ่ง ชื่อว่าแม่จอมเกี้ยวเกล้าวังไปแพง เป็นเชิงชาย วังเข้าไปแพงสามสุม พลิกหลังหงายเชิงชายลายถึ ถอยหาที่จักแพง อันนี้ชื่อ นางหยื่อเหยี่ยมป้อง ผ่อเล็งหาที่จักแพง พลิกมาเร็วแรงยืนบั้ง บ่เพื่อนฟังกวนลาย ตามเชิงชายอันฉลาด แม่หนึ่งชื่อชะดาองอาจรุมแสน เป็นเชิงแมวแมนลายถึ อันนี้ชื่อนางหยั่งชะแจง...” และมีตำราฟ้อนเชิงฟ้อนดาบที่เขียนลงในพับสา มีผังการเดินของเท้า ที่เรียกว่า ชุม ตัวอย่างเช่น ๘ ชุม ๙ ชุม และ ๑๗ ชุม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลายฟ้อน เช่น คุมหน้า วาดบน ช้างงาแบนพาดพก แหงบน ฯลฯ คัมภีร์ดังกล่าวเขียนด้วยอักษรล้านนา พบที่วัดป่าบง อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย

ปัจจุบัน แม้จะหมดสมัยการต่อสู้ด้วยอาวุธโบราณไปแล้วก็ตาม กระนั้นก็ยังมียุทธวิธีหลงเหลืออยู่ หากแต่ปรับเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบของการแสดง เช่น ฟ้อนดาบ ฟ้อนเชิง รวมไปถึงการตีฆ้อง กลอง ประกอบการฟ้อน เช่น กลองสะบัดชัย มอญเชิง อุเจ้ สิ่งเหล่านี้ยังมีการถ่ายทอดสืบต่อกันอยู่ มิได้สูญหายไปแต่อย่างใด

พื้นฐานอย่างหนึ่งของการต่อสู้ที่สำคัญมาก คือ ผังการเดินเท้าที่เรียกว่า “ชุม” หรือ “ชุมเชิง” การฝึกชั้นเชิงแรกต้องฝึก “ย่างชุม” คือฝึกย่างย้ายไปตามผังที่กำหนด ซึ่งการย่างย้ายหรือการเดินเท้าจะเดินตามชุมทั้งในจังหวะรุก จังหวะรับ และจังหวะหนี พร้อมกันนั้นการวาดมือออกไปให้สัมพันธ์กันกับเท้าที่เดินไม่ว่าจะมีอาวุธอยู่ในมือหรือไม่ก็ตาม

ชุม สำหรับเป็นผังการเดินเท้าของครูแต่ละคนก็มีมากบ้างน้อยบ้าง อย่างน้อยก็ตั้งแต่ ๓ ชุมขึ้นไปถึงมากที่สุด ๓๒ ชุม

แต่เดิมา การฟ้อนเชิง จะเป็นศิลปะส่วนตัวคน ๒ คน จะฟ้อนเชิงประชันกัน แต่จะทำท่าไม่เหมือนกัน แต่บัดนี้ เครือข่ายหมอมืองเชียงใหม่ ร่วมกับกลุ่มลายเมือง โดยการสนับสนุนของ สสส. ได้ร่วมกันประยุกต์เอาศิลปะการฟ้อนเชิงมาเป็นต้นแบบ แล้วพัฒนาให้ได้เป็นการออกกำลังกายทุกส่วนของร่างกาย โดยใช้ชุม ๔ เป็นหลัก เพื่อที่จะสามารถให้ทำร่วมกันได้ โดยไม่รบกวนกัน